

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(100)“05/12”

DOI: 10.31651/2076-5908-2022-2-141-148

ІРЖАВСЬКА Анжела Петрівна,

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри
всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1505-9403>
e-mail: irzhavskaya@ukr.net,

КІРЄЄВА Вікторія Олександрівна,

кандидатка історичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин,
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8882-4762>
e-mail: kalinchuk79@gmail.com

ВІДРОДЖЕННЯ В ІСТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ПЕРЕДУМОВИ, ІДЕЇ, АДЕПТИ

У статті висвітлено послідовну еволюцію Відродження як могутнього культурного руху у межах XIV-XVI ст., в ході якого виникла нова культура, нова система національних літератур, нова філософія і наука. Розкрито передумови виникнення та специфічні особливості епохи Відродження в історії європейської цивілізації, охарактеризовано творчість найвидатніших представників доби Ренесансу. Охарактеризовано процес формування гуманістичної, естетично-художньої спрямованості ренесансної культури на протизагу релігійній домінанті у культурі середньовіччя.

Ключові слова: середньовіччя, європейська цивілізація, епоха Відродження, доба Ренесансу, проторенесанс, гуманізм, ренесансна культура, Північне Відродження.

Постановка проблеми. Основні тенденції історичного розвитку людства виявляється можливим простежити та проаналізувати, тільки звернувшись до історичного минулого, зокрема й до цивілізаційних вимірів середньовічної історії, зокрема культурно-інтелектуальної історії Західної Європи XIV-XVI ст. Загальнокультурний та історичний погляд на сутність епохи Відродження, усвідомлення ролі гуманізму у розвитку ідей доби Ренесансу є актуальним для дослідження сучасних культурно-інтелектуальних засад цивілізаційного розвитку людства загалом, а також особливостей розвитку європейських країн в епоху Відродження та їх вплив на розвиток окремих культурних спільнот.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для дослідження вказаної проблематики великий внесок своїм науковим доробком зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: І. Крип'якевич [7], О. Крижановський, О. Крижановська [8], В. Єфименко [6], М. Борецький [2], Ж. Безвершук [1], Г. Давиденко [4], J. Hale [10]. Аналітично та інформативно наповнені наукові дослідження розкривають особливості еволюції епохи Відродження в загальному культурологічному ракурсі, а деяких аспектів, історико-філософських, торкаються дотично,

проте містять цінний матеріал для розуміння та вивчення процесів, які відбувалися протягом ренесансної доби.

Мета. Висвітлити та проаналізувати передумови виникнення, суть та головні тенденції розвитку епохи Відродження, охарактеризувати роль гуманізму у розвитку культури епохи Відродження, з'ясувати і порівняти основні концептуальні напрямки доби Ренесансу на прикладі творчості її найвидатніших митців у контексті розвитку нової європейської цивілізації.

Виклад основного матеріалу. На початку XIII ст. міста Центральної та Північної Італії за своїм соціальним, економічним та політичним розвитком випереджали інші міста Західної Європи. Італійські міста збереглися в значній частині від римських часів, у яких мешкали окремі нащадки римського населення; швидко посилювалася торгово-реміснична частина населення, яка створювала самостійні організації, що боролися за політичну владу в містах. Однією з причин успішного розвитку міст (Генуї, Пізи, Венеції) були хрестові походи, які перетворили італійські торгівельні центри на пункти перевантаження та постачання. Вони майже не несли витрат, пов'язаних із веденням війн на Сході, але широко використовували прибутки від цього. Ще однією причиною досить швидкого розвитку північно-італійських міст були значні залишки давньоримських порядків, а феодалні відносини ніколи не отримували такого широкого і повного розвитку, як в інших країнах Європи.

Інтереси буржуазії сприяли появі нового соціального прошарку, пов'язаного із розумовою працею та різними видами мистецтва – інтелігенції (літератори, поети, публіцисти, вчені, інженери, архітектори, художники, скульптори). Вони й стали творцями нової гуманістичної культури Відродження. Особливо швидкими темпами розвивалася могутня республіка Флоренція, яка у XV ст. і стала батьківщиною раннього Відродження. Загалом добу Ренесансу можна умовно поділити на чотири основних етапи: друга половина XIII–XIV ст. – проторенесанс (протовідродження, передвідродження) або треченто; XV ст. – раннє Відродження або кватроченто; кінець XV – перша третина XVI ст. – Високе Відродження або чинкваченто; XVI ст. – пізній Ренесанс (саме в цей час термін «Відродження» було введено в ужиток видатним італійським живописцем та істориком мистецтва Джорджо Вазарі) [9; 10].

Епоха Відродження, яка породила титанів за силою думки, таланту, багатогранності, вченості, стала найбільшим прогресивним переворотом з усіх пережитих до того часу людством. Творчість стала основною категорією для інтерпретації ролі мистецтва в епоху Ренесансу, а філософський постулат про творчі можливості людини реалізувався в розквіті ренесансного мистецтва.

Ідеологією, на якій базувалася культура Відродження, був гуманізм, а гуманістичний рух у XV ст. охопив уже все освічене італійське суспільство, а далі й міста Європи, що плідно відобразилося на розвитку науки і мистецтва [1]. Відтепер життя і людське мислення важко було втримати у тісних рамках середньовічної ідеології, де панувала наука і література богослов'я. Гуманізм проникав у всі сфери життєдіяльності європейського суспільства і вільне людське мислення прагнуло до пізнання і вивчення реального світу та людини у всіх її проявах фізичної і духовної природи. У Європі спостерігається своєрідний літературно-науковий рух, спрямований проти догматичних середньовічних поглядів та ортодоксального християнства, а його представники звернулися від вивчення «божественного» (*scudia divina*) до вивчення «людського» (*scudia humana*) [6].

Започаткований у середині XIV ст. передовими мислителями Італії, гуманізм швидко поширюється по всій католицькій Європі й стає головною течією у тогочасному духовному житті, впливаючи на філософську, етичну, естетичну думку, на мистецтво Відродження впродовж XIV–XV ст. [1; 10]. Яскравою рисою філософії Відродження став антропоцентризм.

«Першим гуманістом» називають видатного італійського поета Франческо Петрарку, який заклав підвалини нового світобачення, що покликала до життя й нову систему культурних цінностей. Представник громадянського гуманізму Леонардо Бруні у своїх працях «Вступ у науку про мораль» та «Історія флорентійського народу» виявив інтерес до соціально-етичної та політичної проблематики, світсько-раціоналістичних засад моральної філософії, а також сформував завдання нової світської науки – «науки життя», обстоюючи незалежність людської моралі від релігійних догм.

Гуманізм в Німеччині поширився в середині XV ст., охопивши широкі кола інтелігенції, що групувалися навколо університетів. Тут були видатні вчені-філософи, натуралісти, лінгвісти, літератори, мандрівні поети і проповідники. У своїх творах радикально налаштовані гуманісти боролися проти схоластики, за науковий світогляд, їх питання національного розвитку Німеччини. Літератори і філософи викривали неучтво і тупість богословів і ченців, пропагували вільний розвиток людського духу. У німецькій гуманістичній літературі широкого розповсюдження отримав сатирично-викривальний жанр. Характерні риси гуманістичного світогляду відобразилися в педагогічній та просвітницькій діяльності гуманістів. У середині XV ст. німецький винахідник Й. Гуттенберг започаткував книгодрукування в Європі, що відіграло велику роль у поширенні гуманістичних ідей.

Гуманісти піддають критиці релігійну систему моральних цінностей, що вже віджила своє й не відповідала новим уявленням про природу та гідність людини. Гуманісти флорентійської Платонівської академії (XV ст.) Марсіліо Фічіно та Джованні Піко делла Мірандола закладають основи християнського гуманізму та звертаються до онтологічної проблематики, розширюючи полеміку проти схоластичної традиції.

Знайомство з ідеями Платонівської академії вплинуло на формування видатного гуманіста Північного Відродження Еразма Роттердамського. Він відстоював право людини на щастя, радість і свободу. Головною проблемою його філософії були політика, релігія і буденне людське життя. А в історію культури Роттердамський увійшов як автор відомого твору «Похвала глупоті». Володіючи сатиричним даром, Еразм критикував дурість у всіх сферах життя людини. Його книга штовхає до роздумів на важливе питання в філософії: що ж являє собою істинна мудрість? Твір викладено від імені Глупоти і є критикою укладу суспільного і приватного життя європейського суспільства. Автор висміює переконання, традиції, забобони, а також церковний побут та звичаї сучасників.

Стосовно гуманістичних тенденцій в англійській культурі XIV–XV ст., то правомірно вести мову лише про їхні певні спорадичні прояви, зумовлені знайомством окремих визначних особистостей з ідеями і творами їхніх італійських сучасників. Об'єктивно-історичні передумови, що сприяли поширенню гуманізму, склалися в Англії значно пізніше, ніж у більшості континентальних країн. Ранній англійський гуманізм, в основі якого було поєднання християнської догми та античної мудрості, закладав підвалини того світогляду, який протягом усієї елизаветинської доби зберігав свої основні компоненти, зазнавши лише незначної еволюції. Провідними діячами раннього англійського гуманізму традиційно вважають так званих оксфордських реформаторів. На чолі цього об'єднання гуманістів стояли три видатні постаті: Джон Колет, який був «істинним лідером», душею оксфордського гуртка, сер Томас Мор – відомий політичний діяч, автор славнозвісної «Утопії» (1516 р.) та нідерландський вчений-філософ Еразм Роттердамський, який приїхав до Оксфорду вивчати грецьку мову і прожив там декілька років.

В італійській літературі на межі між старим, церковно-феодалним і новим, гуманістичним світоглядом – кінець XIII – початок XIV ст. – знаходиться творчість Данте Аліґ'єрі, світова слава якого пов'язана з поемою «Божественна комедія». Поєднання в поемі суто середньовічної картини світу з її усталеним уявленням про загробне життя і спокутування земних гріхів з надзвичайно відвертим, пристрасним і емоційно забарвленим відношенням поета до змальованих ним образів і подій підносить її на рівень геніального новаторського твору. Являючи собою синтез середньовічної культури, «Божественна комедія» одночасно несе в собі могутній подих нової культури, нового типу мислення, що провіщає гуманістичну епоху Ренесансу.

Видатним гуманістом, поетом проторенесансної доби був Франческо Петрарка – засновник нової сучасної поезії, людина, яка наважилася в мороці середньовіччя запалити полум'я не так божественного, як земного, людського почуття. Петрарка буквально схилився перед античним світом, був блискучим знавцем мов, заснував науку, яка отримала пізніше назву класичної філології. Збірка «Книга пісень» відкрила нові напрямки європейської ліричної поезії.

Обдаровання зовсім іншого плану мав Джованні Бокаччо, завдяки якому одним з провідних жанрів ренесансної літератури стає авантюрна новела. У найвизначнішому творі

Бокаччо «Декамерон» розкривається реалістична картина тогочасної італійської дійсності. Митець кинув сміливий виклик середньовічній аскетичній моралі, сатирично висміював і викривав католицьке духівництво, виступав на захист прав людини, її особистих почуттів. Твори Бокаччо мали велике значення для розвитку італійської та всієї прогресивної західноєвропейської літератури.

Триченто, перш за все, пов'язують з ім'ям живописця Джотто до Бондоне, який замість умовного золотого фону візантійських мозаїк вводить пейзажний фон, а фігури набувають об'єму й природності рухів. Виникає тривимірний простір, який досягається не перспективними поглибленнями, а певним розміщенням фігур на відстані одна від одної на площині стіни. До його робіт належать фрески капели дель Арка у Падуї. 38 сцен з життя Христа і Марії Джотто зв'язав в єдине ціле, створивши великий епічний цикл, у якому відображені найрізноманітніші психологічні колізії: взаєморозуміння, підступність, скорбота, смиренність, всепоглинаюча материнська любов.

Виразником естетичних ідеалів був художник Сандро Ботічеллі (Александро ді Маріанно Філіппі). У його відомих картинах «Народження Венери» і «Весна» виявилися всі основні особливості стилю Ботічеллі: ліричний і романтичний характер образів, фантастичний пейзаж, подовжені невагомі фігури, що наче не торкаються землі, подовжений овал, припухлі губи та очі, які здаються заплаканими. Ботічеллі був автором розписів на стіні Сікстинської капели, де через півстоліття залишив свої витвори і Мікеланджело.

Найвидатнішими скульпторами, зодчими доби флорентійського кватроченто є Філіппо Брунеллескі та Донателло. Італійський архітектор, скульптор і вчений Брунеллескі ввійшов в історію як геніальний новатор і родоначальник архітектури нового часу. Він – перший представник послідовного ордерного мислення, що виникло на ґрунті нового, гуманістичного світогляду. Донато ді Нікколо ді Бетто Барді – видатний італійський скульптор, прозваний Донателло. Тема святого Георгія є однією з провідних у мистецтві Донателло. Зазвичай його зображували вершником у лицарській зброї в момент подвигу, коли він вражає дракона списом. «Георгій» Донателло – це героїчний образ юнака-патріота, готового стати на захист флорентійської республіки, яскраво індивідуальний, майже портретний: гнучкий, стрункий юнак у легких латах з непокритою головою з натхненний обличчям, він стоїть впевнено, опираючись на щит.

З кінця XV ст. починається тяжкий період для Італії. Необхідність боротьби за незалежність висунули в мистецтві на перший план ідеї громадянської доблесті, обов'язку, подвигу, образ прекрасного, сильного духом і тілом героя, що піднявся над буденністю. У цей період настає недовгий «золотий вік» італійського Відродження, так званий Високий Ренесанс, мистецтво якого зрікається подробиць та незначних деталей на користь узагальненого образу.

Одним із найяскравіших представників епохи Високого Відродження був Леонардо да Вінчі. Найвищим досягненням Леонардо да Вінчі є розпис стіни трапезної монастиря Санта-Марія делла Грація на сюжет «Таємної вечері», де Ісус Христос востаннє зустрічається за вечерею зі своїми учнями, щоб оголосити їм про зрадництво одного з них. В основу композиції художник поклав математичні розрахунки, але при цьому головним його інтересом залишалися характери, темпераменти, індивідуальності. З живописних робіт Леонардо одна з найзнаменитіших та найзагадковіших – портрет Мони Лізи, в якому підкреслено почуття власної значущості, високого права на самостійне духовне життя.

Злиття традицій античності і духу християнства дістали найяскравіший вияв у творчості Рафаеля (Рафалео Санті (Санціо)). Його творчість була вираженням ідеалів свого часу, в яких яскраво втілювались уявлення ренесансного гуманізму про вільну людину, про її фізичну і духовну досконалість, про її особливе місце у навколишньому світі. Рафаель органічно зв'язав в одне ціле два різних світи – світ християнський і світ класичний. В його «Мадоннах» втілюється Богоматір і вічна краса материнства з її радощами і печальми: «Мадонна Альте», «Мадонна у кріслі», «Мадонна на луці», «Мадонна зі щигликом», «Сікстинська Мадонна» [9].

Кризу ренесансної гуманістичної ідеї найповніше висловив майстер Високого Відродження – Мікеланджело Буанароті, який був названий «божественним». Його

скульптури «Вакх», «П'єта» принесли йому славу, а замовлення на свою найвидатнішу роботу – статую Давида – він отримав на дванадцятий день після прийняття нової конституції у Флоренції. Можливо, саме тому головна тема статуї – уславлення республіканських свобод та ідея божественного заступництва благородних помислів і діянь.

Великим мислителем, істориком, юристом і філософом був відомий флорентійський політичний діяч Нікколо Макіавеллі. У своїх працях він першим серед європейських учених обґрунтував теорію абсолютизму як держави, в якій основою права є сила, де монархи не вважають себе зв'язаними ніякими принципами або моральними настановами, а керуються виключно міркуваннями доцільності.

В усіх країнах Західної Європи, що були розміщені на північ від Італії, ренесансна епоха отримала назву Північного Відродження, яке формувалося і розвивалося, успадкувавши у значній мірі досягнення італійського Відродження, але на своїх традиціях. Гуманізм у Німеччині почав складатися в 1430-ті рр., на століття пізніше, ніж в Італії, під прямим впливом італійської ренесансної культури. Ідеологія гуманізму в Німеччині була пов'язана з релігійно-етичною і церковно-політичною проблематикою, а також отримала яскраве національно-патріотичне забарвлення. Гуманістичні рухи в Німеччині були тісно пов'язаними з університетами і школою, із завданнями виховання й освіти на новій культурній основі.

Найвидатнішими художниками німецького Відродження стали Ганс Гольбейн Молодший, Альбрехт Альдорфер, Лукас Кранах Старший, Альбрехт Дюрер [9]. Останній розв'язав низку професійно-художніх проблем: співвідношення предметів у просторі, існування людської постаті у просторі й пейзажі. У відомій картині Альбрехта Дюрера «Меланхолія» крилата жінка в оточенні атрибутів середньовічної науки та алхімії: піщаного годинника, інструментів ремесел, терезів, дзвона, «магічного квадрата», кажана – сповнена похмурої тривоги і зневіри в торжестві розуму й пізнання. Образ оповитий тяжким настроєм, який відображає, ймовірно, громадський настрій тих років у Німеччині.

У Нідерландах епоха Відродження розпочалася творчістю братів Яна та Губерта Ван Вейків, які створили Агентський вівтар. На кінець XV ст. припадає творчість обдарованого художника Гюго Ван дер Гуса. Вершиною нідерландського Ренесансу була творчість Пітера Брейгеля Старшого. Найбільш відомий його твір «Зимовий пейзаж» з циклу «Пори року» [9]. Одна з останніх картин Брейгеля Старшого є картина «Сліпі». П'ятеро сліпих людей, що тримаються за одну довгу палицю, падають усі в провалля слідом за вожаком, який оступився. Один з них дивиться прямо – у нього порожні очниці, дикий вираз обличчя. Ці страхітливі, приречені на страждання люди, здаються ще жахливішими на тлі спокійного, безтурботного краєвиду з церквою, порожніми пагорбами й зеленими деревами. Природа неупереджена і вічна, а шлях сліпих – це життєвий шлях усіх людей.

Найвидатнішим представником золотого століття голландського живопису є Рембрандт Гармензон ван Рейн – нідерландський художник, гравер, великий майстер світлотіні, який зумів втілити у своїх творах весь спектр людських переживань з такою емоційною насиченістю, якої до нього не знало образотворче мистецтво («Даная», «Старий у червоному», «Портрет бабусі» і «Портрет старого єврея») [9]. Художник підняв образотворче мистецтво на нову сходинку, збагативши його небувалою життєвістю і психологічною глибиною; перетворив далекі античні і біблійні легенди у розповідь про реальні земні людські почуття і відносини.

Передумови французького Відродження пов'язані з культурою другої половини XV ст. і глибоко ліричною, пройнятою силою і гостротою особистого почуття, поезією Франсуа Війона; історичною прозою Філіппа де Коміна, поетичною творчістю «великих риториків». Вони увібрали в себе кращі традиції міської літератури, вдосконалили її жанри, особливо баладу.

Наприкінці 1540-х рр. виступила на літературному обрії група із семи поетів, так звана «Плеяда», що обрала своєю метою возвеличення національної французької літератури, головним чином, шляхом створення загальнонаціональної літературної мови. Головою цієї групи був ліричний поет П'єр де Ронсар, автор багатьох од і сонетів, що вплинули на всю європейську поезію XVI ст. Видатний поет Іоакім дю Белле опублікував у 1549 р. літературний маніфест «Плеяди» під назвою «Захист і вихваляння французької мови».

Критикуючи порожню за змістом придворну латинську поезію, дю Белле пропонував літературну реформу, що передбачала збагачення французької літературної мови. Він був переконаний, що його рідна мова може стати настільки ж прекрасною, як і мови класичної античності, що викликали захоплення всіх гуманістів.

Творчість Франсуа Рабле становить вершину французької літератури Відродження. Видатний письменник був типовим зразком ренесансної людини – діяльним, допитливим, всебічно освіченим. Світову літературну славу Рабле здобув своїм романом «Гаргантюа і Пантагрюель», над яким працював з 1532 р. до кінця життя. Першим видатним французьким художником нової епохи був Жан Фуке, який писав портрети і релігійні композиції. Античні і ренесансні мотиви проявляються у рельєфах французького скульптора Мішеля Коломба.

Першість у розвитку іспанської літератури доби Ренесансу належить Мігелю Сервантесу де Сааведра. У 1605 р. з'явилася перша частина його великого творіння «Хитромудрий ідальго Дон Кіхот Ламанчський», а у 1615 р. – друга частина. На народній сцені вперше з'явилися п'єси великого іспанського драматурга Лопе де Вега. Ним було написано близько двох тисяч п'єс, з яких понад 80 написано на сюжети іспанської історії.

Видатним англійським письменником Північного Відродження був Джефрі Чосер. Він виховувався на зразках французької і латинської середньовічної літератури та схоластичної філософії і, отже, здебільшого належав середньовіччю. Найвидатнішим твором Чосера є «Кентерберійські оповідання» – збірка віршованих оповідань, у якій поет зовсім відходить від алегоричного принципу зображення і звертається до безпосереднього змалювання життя тогочасної Англії, де органічно поєднувалося високе і низьке, сумне й веселе, поетичне й буденне.

Найвидатніший англійський гуманіст початку XVI ст. Томас Мор, який першим серед мислителів Відродження поставив торжество ідеалу суспільства «загального благоденства» в залежність від знищення інституту приватної власності на засоби виробництва, якийсь час пов'язував надії на «поліпшення» і «реформи» із «освіченим монархом». Томас Мор – автор суспільно-політичного трактату «Утопія», один з основоположників утопічного соціалізму.

Найвищим досягненням англійської й усїєї європейської літератури доби Відродження була творчість Вільяма Шекспіра. Спадщина геніального митця набула світового значення, надихала на творчий розвиток народів світу усіх наступних століть, зберегла свою актуальність і до нашого часу. Літературна спадщина Шекспіра складається з 37 п'єс, двох поем та 154 сонетів. Сюжети для них він брав з різних джерел: італійських новел, античних і сучасних творів, з реальної дійсності. Написані у найбільш оптимістичний період англійського гуманізму, шекспірівські комедії пройняті ренесансним утвердженням земного життя, непохитною вірою в благородство і довершеність людини.

Особливе значення в літературній спадщині Шекспіра мають драми історичного характеру («Історичні хроніки»), сюжет яких, головним чином, взято з історії війн Червоної і Білої троянд: «Річард II», «Генріх IV», «Генріх V», «Генріх VI» і «Річард III». Шекспір зображує в них процес політичної консолідації Англії, що відбувався в умовах запеклої боротьби центральної влади проти феодалної анархії і постійної загрози вторгнення ззовні. Шекспір симпатизував національним силам, оскільки був рішучим ворогом феодалної роздробленості і вузькоолігархічної політики феодално-аристократичної знаті.

Іншим видатним драматургом XVI ст. був Крістофер Марло, якому належить кілька великих трагедій – «Тамерлан», «Фауст», «Король Едуард II» і драматичні сцени «Паризька різня» (тобто «Варфоломіївська ніч») [9]. Марло заслужено вважають одним із найвизначніших попередників Шекспіра. Загалом Відродження в Англії мало обмежений характер, що найбільше відобразилося не в образотворчому мистецтві, а в літературі. Культура Англії підтяглася до ідей Відродження із запізненням, а засвоєння ідей Відродження і гуманізму збіглося з добою маньєризму і раннього бароко, що теж мали обмежений характер.

Першість у розвитку іспанської літератури доби Ренесансу належить Мігелю Сервантесу де Сааведра. У 1605 р. з'явилася перша частина його великого творіння «Хитромудрий ідальго Дон Кіхот Ламанчський», а у 1615 р. – друга частина. На народній сцені вперше з'явилися п'єси великого іспанського драматурга Лопе де Вега. Ним було написано близько двох тисяч п'єс, з яких понад 80 написано на сюжети іспанської історії.

Висновки. Гуманізм відіграв головну роль в оновленні загальної культури епохи Відродження і став центральною культурною течією ренесансної доби. Загалом гуманістичне за змістом вчення прогресивних діячів Відродження відіграло провідну роль, становило значну опозицію феодалізму та церковній схоластиці, утверджувало принципи демократії. Творчість митців епохи Відродження втілила в собі найпередовіші й життєстверджуючі ідеї свого часу як у граничній повноті і зрілості, так і у внутрішній суперечливості. У ній вміщено всю проблематику нового типу художньої культури з усім її життєлюбством і трагізмом, антропоцентризмом і заглибленням у безмежний космос. Творцями Високого Відродження стали істинні титани мистецтва, представники якого принесли свої найбільш зрілі плоди. Ренесансні культурно-інтелектуальні та суспільні трансформації в розвитку європейської цивілізації започаткували формування сучасних націй, а в галузі мистецтва зумовили такий розквіт мистецтва, якого вже ніколи більше не вдалося досягти.

Список використаної літератури

1. Безвершук Ж. О. Ренесанс (Народження гуманізму. Нова концепція людської особистості і нова модель освіти. Титани італійського відродження). *Українська та зарубіжна культура*. К., 2001. С. 158–187.
2. Борецький М. Доба Європейського Відродженні (Ренесанс). *Зарубіжна література*. 2000. № 43. С.1–10.
3. Год Б. Г. Європейське Відродження: історія, політика, педагогічна думка (нарис): наук.-навч. вид. Полтава: АСМІ, 2008. 220 с.
4. Давиденко Г. Й., Акуленко В. Л. Історія зарубіжної літератури середніх віків та доби відродження: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 248 с.
5. Історія зарубіжної літератури. Середні віки та Відродження / під ред. М. С. Шаповалова. Львів : Світ, 1993. 340 с.
6. Єфименко В. В. Культура відродження. Гуманізм як ідеологія відродження. *Історія світової культури*. К., 1994. С. 225–239.
7. Крип'якевич І. П. Гуманізм і ренесанс. Центри гуманізму. Архітектура. Різьба й малярство. XV–XVI століття доба Відродження. *Всесвітня історія*. Кн.2. Київ, 1995. С. 180–198.
8. Крижановська О. О., Крижановський О. П. Історія середніх віків: Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. Київ: Либідь, 2004. 368 с.
9. History of the Renaissance. URL: <http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ac88>
10. Hale J. R. The Civilization of Europe in the Renaissance. New York, 1995. 672 p.

References

1. Bezvershuk J. O. Renaissance (The birth of humanism. A new concept of the human personality and a new model of education. Titans of the Italian Renaissance). *Ukrainian and foreign culture*. K., 2001. P. 158–187. (in Ukr.)
2. Boretskyi M. (2000) The Age of the European Revival (Renaissance). *World Literature*. No. 43. P.1–10. (in Ukr.)
3. God B. G. (2008) The European Renaissance: history, politics, pedagogical thought (essays): science-science. view. / B.V. God; rec. : G. E. Alyaev, O. P. Kryzhanivskyi, G. V. Trotsko. Poltava: ASMI. 220 p. (in Ukr.)
4. Davydenko G.Y., Akulenko V.L. (2007) History of foreign literature of the Middle Ages and the Renaissance: education. manual for students higher education closing Kyiv: Center for Educational Literature. 248 p. (in Ukr.)
5. History of foreign literature. The Middle Ages and the Renaissance (1993) / ed. M. S. Shapovalova. Lviv. 340 p. (in Ukr.)
6. Yefimenko V. V. (1994) Culture of revival. Humanism as an ideology of revival // *History of world culture*. K. P. 225–239. (in Ukr.)
7. Krypyakevich I. P. (1995) Humanism and Renaissance / Centers of Humanism. Architecture. Carving and painting. 15th–16th centuries, the era of the Renaissance // *World History*. Book 2. Kyiv. P. 180–198. (in Ukr.)
8. Kryzhanovska O. O., Kryzhanovskiy O. P. (2004) History of the Middle Ages: Introduction to the history of the Western European Middle Ages. Course of lectures. Kyiv: Lybid. 368 p. (in Ukr.)
9. History of the Renaissance. URL: <http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ac88> (in Eng.)
10. Hale J. R. (1995) The Civilization of Europe in the Renaissance. New York. 672 p. (in Eng.)

IRZHAVSKA Anzhela, PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of World History and International Relations Department, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: irzhavskaya@ukr.net

KIREYEVA Victoria, PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Head World History and International Relations Department, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: kalinchyk79@gmail.com

RENAISSANCE IN THE HISTORY OF EUROPEAN CIVILIZATION

Abstract. *The article highlights the consistent evolution of the Renaissance as a powerful cultural movement within the XIV-XVI centuries, during which a new culture, a new system of national literatures, a new philosophy and science emerged. The prerequisites for the emergence and specific features of the Renaissance in the history of European civilization are revealed, the work of the most outstanding representatives of the Renaissance is characterized. It is pointed out the formation of humanistic, aesthetic and artistic orientation of the Renaissance culture as opposed to the religious dominant in the culture of the Middle Ages.*

Introduction. *The main trends in the historical development of mankind can be traced and analyzed only by turning to the historical past, in particular to the civilizational dimensions of medieval history, in particular to the cultural and intellectual history of Western Europe in the 14th-16th centuries. The general cultural and historical view of the essence of the Renaissance, the awareness of the role of humanism in the development of the ideas of the Renaissance is relevant for the study of modern cultural and intellectual foundations of the civilizational development of mankind in general, as well as the peculiarities of the development of European countries in the Renaissance and their influence on the development of individual cultural communities.*

Purpose. *Highlight and analyze the prerequisites for the emergence, essence and main trends of the Renaissance, characterize the role of humanism in the development of the culture of the Renaissance, clarify and compare the main conceptual directions of the Renaissance using the example of the work of its most prominent artists in the context of the development of the new European civilization.*

Scientific novelty. *The scientific novelty of the article consists in an attempt to comprehensively analyze the cultural-intellectual and historical-philosophical essence of the Renaissance in the context of the development of the new European civilization.*

Result. *The article proves that the renaissance cultural-intellectual and social transformations in the development of European civilization initiated the formation of modern nations, and in the field of art caused such a flourishing of art, which has never been achieved before. Creativity became the main category for interpreting the role of art in the Renaissance era, and the philosophical postulate about the creative possibilities of man was realized in the heyday of Renaissance art.*

Conclusion. *Humanism played a major role in the renewal of the general culture of the Renaissance and became the central cultural trend of the Renaissance. In general, the teachings of the progressives of the Renaissance, which were humanistic in content, played a leading role, constituted a significant opposition to feudalism and church scholasticism, and affirmed the principles of democracy. The creators of the new culture belonged not only to the "new time", but also to the time that was passing. The creativity of the artists of the Renaissance embodied the most advanced and life-affirming ideas of their time, both in extreme completeness and maturity, and in internal contradictions. It contains all the problems of a new type of artistic culture with all its love of life and tragedy, anthropocentrism and deepening into the boundless cosmos. The creators of the High Renaissance became the true titans of art.*

Keywords: *Middle Ages, European civilization, Renaissance, humanism, Renaissance culture, Northern Renaissance.*

Одержано редакцією 14.11.2022
Прийнято до публікації 12.12.2022

